

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 12 4 ● 2013

Meervalonder

● Martin (l) en Gerrit (r).
Foto: Wim Ruitenbeek.

Op stap met Martin Hoorweg

Nadat ze bijna uitgestorven waren zijn meervallen de laatste tien jaar sterk toegenomen, maar we weten eigenlijk nauwelijks iets van deze roofvissen. Reden genoeg voor een degelijk onderzoek. Tussen Duin en Dijk mocht een keer komen kijken.

Het eerste dat ik leerde over meervallen was dat ze zich bij temperaturen onder de 12°C niet laten vangen, omdat ze dan niet actief zijn. Al in maart probeerde ik een afspraak te maken met meervalonderzoeker Martin Hoorweg, maar door het extreem koude voorjaar van 2013 werd het begin juni. Martin werkt als projectleider voor Sportvisserij Nederland, de landelijke belangenorganisatie van de sportvisserij, die in samenwerking met het Hoogheemraadschap Rijnland het onderzoek uitvoert in de Westeinderplas.

Natuurlijke historie

Meervallen zijn de grootste inheemse roofvissen van zoetwater in Nederland. Jarenlang waren de Westeinderplassen vrijwel het enige gebied in Nederland waar ze nog regelmatig gevangen werden. Waarschijnlijk betrof dat een restpopulatie uit de voormalige Haarlem-

● Gerrit met 18 kg meerval. Foto: Wim Ruitenbeek.

meer, waar de Westeinderplas een niet ingepolderd restant van is. In vroeger eeuwen was het Haarlemmermeergebied vrijwel de enige streek in Nederland waarvandaan meervallen gemeld werden. Het zou gaan om een relictpopulatie die duizenden jaren geleden geïsoleerd is geraakt ten opzichte van het overige Europese verspreidingsgebied. In de jaren negentig leken ze zo goed als uitgestorven, maar sinds een jaar of tien nemen ze spectaculair toe, ook elders in Nederland, met name in het Rivierengebied. De oorzaak van dat laatste verschijnsel is waarschijnlijk het uitzetten van

gekweekte meervallen, vooral in Duitsland, Frankrijk en België, ten behoeve van de visserij. Onduidelijk is waarom ze ook in de Westeinderplas zijn toegenomen. Reden genoeg voor een degelijk onderzoek naar deze interessante vis, te meer daar er weinig van bekend is. Zo valt in de beschikbare literatuur te lezen dat de meerval een voorkeur zou hebben voor beschaduwde wateren en een hekel heeft aan zonlicht. Hoe valt dat te rijmen met zijn voorkomen in de Westeinderplas, een open bak met zeer helder water die geen enkele bescherming tegen de zon biedt en met een

zoek in de Westeinderplas

● Meerval. Foto: Sportvisserij Nederland, Postbus 162, 3720 AD Bilthoven.

vlakke bodem zonder waterplanten op ongeveer 3,5 meter diepte? Meervallen waren volledig beschermd door de Flora- en Faunawet, maar omdat ze zo zijn toegenomen, vallen ze sinds 2013 onder de Visserijwet, die bepaalt dat er wel gericht op gevestigd mag worden, maar dat gevangen dieren direct teruggezet moeten worden in hetzelfde water.

Het onderzoek is in 2012 gestart en zal eind 2013 afgesloten worden. Daarmee is dit onderzoek over twee seizoenen uniek, want eerder onderzoek naar meervallen in het buitenland heeft nooit langer dan een aantal weken geduurd. Het onderzoek bestaat uit twee delen.

Waar gebeurt wat?

Het eerste onderdeel heeft als doel in kaart te brengen hoe de meervallen de Westeinderplas gebruiken: waar paaien ze, waar overwinteren ze en waar foerageren ze? Daarvoor

zijn dertig meervallen uitgerust met een radiozender en zijn er 17 'hydrofoons' op vaste plekken in het water van de Westeinder geplaatst, 14 langs de randen en drie in het midden, die de signalen van de zender opvangen en opslaan. Als drie hydrofoons tegelijkertijd de signalen van een meerval opvangen, kan door driehoeksmeting de exacte plaats van de vis worden vastgesteld. Met behulp van een drukkometer kan bovendien de diepte waarop de vis zich bevindt worden vastgelegd. Regelmatig worden de hydrofoons afgelezen en op basis van de verzamelde data worden kaartjes geproduceerd die een prachtig beeld geven van de bewegingen van individuele meervallen in de Westeinderplas.

Het is opmerkelijk dat er in de winter van 2012/13 geen enkel signaal van meervallen is opgevangen. Bij de belangrijkste uitgangen van de plas naar de Ringvaart van de Haar-

lemmermeer staan ook hydrofoons en die hebben ook geen meervallen vastgesteld die het gebied verlieten. Dat roept de vraag op waar ze wel overwinterd hebben. De oplossing van dat probleem zou in de 50-60 ha 'rietzudden' kunnen liggen. Dat zijn drijvende rietvelden die zich voornamelijk in de zuidwesthoek bij Leimuiden en tussen de legakkers langs de noordwestrand van de plas bevinden. Als de meervallen zich daaronder verstoppen voor hun winterslaap, worden ze niet door de hydrofoons opgemerkt (en zouden ze alsnog hun veronderstelde behoefte aan schaduw kunnen bevredigen). Als dit waar is, zouden de rietzudden van cruciaal belang zijn voor het voortbestaan van de meerval in de Westeinderplas. Opmerkelijk is verder dat de meerval op de Westeinderplassen op klaarlichte dag actief is midden op de plas zonder enige bescherming tegen de zon. Dit gedrag is van deze ►

● *Meerval op de 'operatietafel'.*
Foto Wim Ruitenbeek.

schaduwminnende vissoort niet eerder waargenomen of gedocumenteerd.

Hoeveel meervallen zijn er?

Het tweede deel van het onderzoek bestaat uit het vangen van zo veel mogelijk meervallen om ze te voorzien van een kleine chip met een uniek nummer. Zo worden al de gevangen vissen individueel herkenbaar, want als ze opnieuw gevangen worden, kan met een eenvoudig afleesapparaat worden vastgesteld of de vis al een chip heeft

De eerste tekenen wijzen er op dat de meervallen van de Westeinder eigen genetische kenmerken vertonen.

en zo ja, met welk nummer. Zo niet, dan is hij nog niet eerder aan de beurt geweest. Op die manier zal gepoogd worden de omvang van de populatie vast te stellen, want als je weet hoeveel meervallen in de loop van twee jaar maar één keer gevangen zijn en hoeveel twee of meer keren, dan kun je een vrij betrouwbare schatting van de omvang van de populatie berekenen. In 2012 werd in totaal 255 keer een meerval gevangen, waarvan 185 exemplaren voor het eerst. Dus zo'n 70 meervallen werden meer dan één keer gevangen.

Van alle gevangen meervallen worden ook hun lengte, hun gewicht en de lengte van hun karakteristieke 'bekdraden' gemeten. Als een vis voor de tweede keer gevangen wordt, kan daardoor worden bekeken hoeveel hij gegroeid is. De lengte van de bekdraden kan een

aanwijzing geven over de vraag of de populatie van de Westeinderplas nog steeds een geïsoleerde populatie vormt met eigen genetische kenmerken in vergelijking met bijvoorbeeld meervallen in de grote rivieren. Voor dat doel wordt van elke gevangen meerval bovendien een klein stukje van een borstvin afgeknipt voor DNA-onderzoek. De eerste tekenen wijzen er inderdaad op dat de meervallen van de Westeinder eigen genetische kenmerken vertonen: de bekdraden van de meervallen in de Westeinder

lijken gemiddeld korter dan die van meervallen in de grote rivieren. Overigens is er geen relatie tussen de lengte van een meerval en de lengte van zijn bekdraden, want langere vissen hebben vaak kortere bekdraden.

Aan het werk

De meervallen worden gevangen en levend bewaard door een gecontracteerde beroepsvisser die vooral op paling vist. Meervallen zijn gek op paling en bijten graag in een al gevangen paling, waardoor zij op hun beurt de pineut zijn. Martin en veldmedewerker Gerrit van Eck komen eens in de week langs om de oogst van die week te behandelen en weer los te laten. Ik loop één zo'n ochtend mee.

Er zijn die week 14 meervallen gevangen, waarvan er maar één al eerder gevangen was. Dertien nieu-

we, dus! Ze variëren in lengte van 26 cm tot 1,30 meter. Die kleine is waarschijnlijk vorige zomer geboren en krijgt nog geen chip. Daarvoor moeten ze minstens 30 cm lang zijn. Het voorkomen van zulke kleine exemplaren bewijst overigens dat de meerval zich in het gebied voortplant. Het exemplaar van 1,30 meter woog maar liefst 18 kilo. De langste vis die tot nu toe in het kader van het onderzoek is gevangen, was 1,53 meter lang. De vissen worden stuk voor stuk met een schepnet uit de bassins gevestigd waarin ze bewaard zijn en in een bad met een verdovingsmiddel gelegd. Meervallen die suf genoeg zijn komen vervolgens op een soort operatietafel terecht. Daar krijgen ze van Gerrit een kleine incisie in de buik, waar hij het minuscule chipje in duwt, dat vervolgens onderhuids in de buikholtte verdwijnt. Even over het wondje wrijven en er is niets meer van te zien. Met de aflezer wordt nog even gecontroleerd of de chip werkt. Als de vis op de tafel ligt, kan meteen zijn lengte worden afgelezen. Daarna worden ze gesekst (er worden veel meer vrouwtjes dan mannetjes gevangen), de bekdraden worden gemeten en het dier wordt gewogen. Vervolgens belandt de meerval in een bak waar schoon water doorheen spoelt om weer bij te komen. Als er genoeg leven in zit, laat Martin de dieren voorzichtig te water, waarna ze de vrije ruimte van de Westeinder weer in zwemmen. Hopelijk draagt dit onderzoek er toe bij dat ze dat nog heel lang blijven doen.

Wim Ruitenbeek
wim.ruitenbeek@planet.nl

Literatuur

● HERDER, J. e.a. (red.), 2012. Atlas van de Noord-Hollandse vissen 1980-2012.